

Історія

Історія Церкви в Україні

УДК 94(477/86): 572.9

ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКЕ ДУХОВЕНСТВО В СТРУКТУРІ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ: ПОКУТСЬКИЙ ПРОСТІР В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД (НА ПРИКЛАДІ СЕЛА МАРКІВЦІ)

Наталія ВИННИК

*ДВНЗ «Івано-Франківський національний медичний університет», кафедра
українознавства та філософії, вул. Галицька, 2, 76018, м. Івано-Франківськ,
Україна,*

e-mail: nata.vynnyk.80@gmail.com

Ця стаття присвячена характеристиці греко-католицького духівництва в суспільно-політичних та етнокультурних процесах Покуття в міжвоєнний період. У публікації проаналізовано громадсько-політичне життя греко-католицького духовенства в структурі покутського простору в міжвоєнний період. Особливу увагу звернено на діяльність духовенства у с. Марківці, вплив на формування свідомості і рівня освіченості в повсякденному житті жителів даного села. Великий вплив мав як особистий приклад самого душпастиря, так і членів його сім'ї (дружини і дітей).

Греко-католицьке духовенство було важливим етнополітичним чинником українського державотворення в Східній Галичині та Покутті, сприяло розвитку не тільки духовного життя українців, а й брало активну участь у громадському житті, певною мірою, протистояли ополяченню і асиміляції українського населення регіону з боку польської держави. Священники своїм особистим прикладом прагнули подолати проблему неписьменності, і одночасно, виховувати молодь на християнських засадах.

Ключові слова: греко-католицьке духовенство, Покуття, Марківці.

Настоящая статья посвящена характеристике греко-католического духовенства в общественно – политических и этнокультурных процессах Покутья. В междувоенный период. В публикации проанализирована общественно-политическая жизнь греко-католического духовенства в структуре покутского пространства в междувоенный период. Особенное внимание обращено на деятельность духовенства в деревне Марковци, влияние на формирование сознания и уровня образованности в повседневной жизни жителей этой деревни. Большое влияние имело как личный пример священнослужителя, так и членов его семьи (жены и детей).

Греко-католическое духовенство было важным этнополитическим фактором католическое духовенство было важным этнополитическим фактором создания украинского государства в Восточной Галичине и Покутье, содействовало развитию не только духовной жизни украинцев, но активно участвовало в определенной мере противостояло ополячеванию и ассимиляции украинского населения региона со стороны польского государства. Священнослужители своим личным примером стремились

преодолеть проблему неграмотности, и одновременно, воспитывать молодежь на христианских принципах.

Ключевые слова: *греко-католическое духовенство, Покутье.*

The article analyses main research tendencies and perspectives of the modern Ukrainian historiography of the key aspects of history of the The article presents scientific analysis of works whose authors consider the national character of Ukrainian Greek Catholic Church between the First and Second Wars region of Pokuttya. The article opens up to the ethno-political processes of region of Pokuttya.

Greko-Catholic clergy was an important ethno-political factor of the Ukrainian state in East Galicia and Caroused, contributed to the development of not only the spiritual life of Ukrainians, but also took an active part in public life, to a certain extent, promitatoare and assist the polonisation of the Ukrainian population of the region from the Polish state.the Greek Catholic clergy was important ethno-political factor of the Ukrainian state in East Galicia and Caroused, contributed to the development of not only the spiritual life of Ukrainians, but also took an active part in public life, to a certain extent, promitatoare and assist the polonisation of the Ukrainian population of the region from the Polish side.

Priests and laymen were etnopolity important factor of the Ukrainian state. The Church has demonstrated its ability to convey to the citizens of the state of spiritual and cultural values, to contribute to the spiritual and national revival A greco-catholic church and representatives of her clergy aimed to overcome the problem of illiteracy, brought up young people on Christian principles. However overcoming illiteracy and semiliteracy in an intermilitary period was not succeeded both through subjective and objective reason samong that most ponderable nationally education alolitics of Polish power is preconceived in relation to national minorities The most revered person in the village was the priest, reflecting its status as a religious authority in a traditional society. The priesthood, which is the only layer that could lead the resistance to polonisation and germanisation of the region, unfortunately, not had a proper education. In an environment clergies deepened processes of self-government and self-education. By then most Greco-catholik priests were distinguished by kind knowledge of history of Ukraine, features of Ukrainian, world view of the Ukrainian people, his customs and traditions.

Key words: *Greek-Catholic Church, Pokuttia, ethno-political processes.*

Священники і миряни були важливим етнополітичним чинником українського державотворення. Церква показала свою здатність донести до громадян держави духовні та культурні цінності, сприяти духовному і національному відродженню; по-друге, досвід, напрацьований церковно-релігійними інституціями в економічній сфері, сприяв конструктивному діалогу з владою і допомагав українському народу у нелегких умовах іноземного поневолення.

Проблеми церковно-релігійного життя в Галичині та Покутті зокрема у міжвоєнний період знайшли певне відображення в працях І. Андрухів та

О. Лисенка, І. Пилипіва, В. Марчука, В. Перевезія, О. Рубльова¹. На широкому архівному матеріалі та результатах польових досліджень проаналізовано побут української сільської інтелігенції, в тому числі, і греко-католицького духовенства у монографії О. Дрогобицької².

Найбільш шанованою особою на селі був священник, що відображало його статус як релігійного авторитету у традиційному суспільстві. Священство, що залишилось єдиною верствою, яке могло очолити опір ополяченню та онімеченню краю, на жаль, не мало відповідної освіти. Майбутні служителі церкви закінчували в основному духовні семінарії у Львові, Перемишлі, Холмі або Луцьку, де їм вистачало вивчити катехизм, після чого їх висвячували на отців парафій. Згідно з розпорядження митрополичого ординату (1930 р.) представники кліру мали створити спеціальні картотеки із зазначенням усіх важливих даних про парафіян. Поряд з основними відомостями, записи могли містити додаткові відомості щодо передплачуваних родинною часописів, громадської діяльності її членів, належності до політичних партій тощо³.

Таким чином духовенство не просто на добровільних засадах, а й уповноважене церковною верхівкою, практично було зобов'язане знати все про своїх прихожан. Збирання такої інформації мало сприяти ближчому розумінню становища селян, їх проблем і поточного стану речей як у селі в цілому, так і у кожній сім'ї зокрема.

Однією із проблем взаємовідносин між владою і місцевим населенням було мовне питання державних документів. Від місцевого керівництва до центральних адміністративних органів надходили повідомлення стосовно ускладнень при користуванні україномовними документами. Адміністрація у Варшаві та Міністерство внутрішніх справ (оскільки сфера реєстрації ГС залишалася в його компетенції) були змушені постійно втручатися для з'ясування достовірності тих чи інших справ.

¹ Ігор Андрухів, Олександр Лисенко, Ігор Пилипів, Станіславська (Івано-Франківська єпархія ГКЦ) кризь призму століть: історико-релігійний аспект: наукова монографія. Надвірна: Надвірнянська друкарня, 2010. 500 с.; Ігор Пилипів, Конституція Другої Речі Посполитої та національно-релігійна політика польської влади в Галичині (1921-1925 рр.) // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. «Історія та географія». 2013. Вип. 47. С. 83-89; Ігор Пилипів, Політика греко-католицької церкви у сфері шкільництва Східної Галичини (1919 – 1939 рр.) // Гуржіївські історичні читання. Вип.4. 2011. С.164 – 166; Василь Марчук, Церква, духовність, нація: Українська греко-католицька церква в суспільному житті України ХХ ст. Івано-Франківськ: Плай, 2004. 464 с.; Віталій Перевезій, Служіння Богу і народу: Українська греко-католицька церква між двома світовими війнами. К.: Світогляд, 2004. 203 с.; Олександр Рубльов, Західноукраїнська інтелігенція у загальнонаціональних політичних та культурних процесах (1914-1939). К., 2004. 648 с.

² Оксана Дрогобицька, Традиція і модерн: Побут української сільської інтелігенції Галичини (кінець ХІХ – 30-ті рр. ХХ ст. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2014. 540 с.

³ Там само. С.287.

На виконання рескрипту МВС від 28 квітня 1921 р. станіславівський воєвода видав циркуляр і надіслав старостам відповідний наказ № 43 від 12 січня 1922 р. Цим наказом вони зобов'язувалися стежити, аби метричні книги і надалі велися латиною. Підставою тут виступало розпорядження міністра внутрішніх справ Австро-Угорщини від 16 вересня 1875 р. При порушенні циркуляру на уніатських священників очікувало покарання, визначене ще в розпорядженні австрійського цісаря від 1854 р. Таким чином, у Другій Речі Посполитій продовжували діяти закони, прийняті іншою державою близько семидесяти років перед тим⁴.

Спробу урегулювати дискусійні проблеми української мови зробив у травні 1926 р. міністр РВіНО С. Грабський. Він листовно звернувся до всіх трьох уніатських ординаріїв – Митрополита Львівського Андрія Шептицького, єпископа станіславівського Григорія Хомишина і єпископа перемишльського Йосафата Коциловського, наполягаючи на відмові від використання греко-католицькою церквою української мови. Шептицький та Коциловський проігнорували листа, а Хомишин використав його як зразок антидемократизму в скарзі на міністра до Вищого адміністративного трибуналу. Але свій позов єпископ програв⁵. Таким чином відображається протистояння церкви і держави у мовному питанні, а також спроба демократичним шляхом вирішити мовне питання у суді.

О. Вітвіцький у своєму дослідженні охоплює проблематику становища духовенства УГКЦ в перші роки після поразки національно-визвольних змагань. Греко-католицьке духовенство, відслідковуючи основні напрямки суспільно-політичних процесів у польській державі, усвідомлювало потребу пошуку нових шляхів діяльності щодо збереження державотворчих здобутків українського населення Східної Галичини під час національно-визвольних змагань. У середовищі духовенства поглибились процеси самоорганізації та самоосвіти. На той час більшість греко-католицьких священників вирізнялись добрим знанням історії України, особливостей української мови, світогляду українського народу, його звичаїв та традицій. Потужний акцент роботи духовенства було спрямовано на навчання та виховання підростаючого покоління в християнському та патріотичному дусі. Особливо ця робота мала поширюватись серед сільської молоді, а тому греко-католицькі священники проводили своєрідні соціально-політологічні дослідження на території, яку охоплювала їхня душпастирська діяльність. Ці дослідження торкались

⁴ Ярина Вовк. Політика Польської держави стосовно християнських конфесій (1918 – 1926 рр.) : дис. ...канд. іст. наук : 07.00.02 . Київ, 2006. С.142.

⁵ Там само.

національних, політичних, соціально-економічних та духовних аспектів життя молоді Східної Галичини⁶.

Політичні реалії міжвоєнного періоду не давали українцям Галичини підстав сподіватися на гармонійний розвиток і освіту підростаючого покоління. Соціальне зубожіння населення супроводжувалось падінням освітнього рівня. Велика кількість сімей не була матеріально спроможна посилати своїх дітей в школи. Тільки незначна частина української молоді могла здобути вищу освіту. Внаслідок асиміляторської політики польської влади українське шкільництво міжвоєнного періоду перебувало у катастрофічному стані⁷.

Політика польського уряду в національному питанні була великодержавною і спрямованою на повну асиміляцію українського населення та перетворення Галичини в інтегровану частину Польщі. Важливе значення щодо визначення правового статусу ГКЦ мала польська конституція та конкордат 1925 р., які відкрили перспективи для подальшого її організаційного зміцнення, розширення релігійної, культурно-освітньої, добродійної та місіонерської діяльності. В той же час польська влада не дотримувалася прийнятих нею законів, проводячи антиукраїнську політику⁸.

Таким чином, ГКЦ у міжвоєнній Польщі надавала важливого значення розвитку українського шкільництва, а також фахових і вищих шкіл. У вирішенні цієї проблеми ГКЦ тісно співпрацювала із «Просвітою» та «Рідною школою», стояла на заваді реалізації польським урядом політики колонізації українців.

Петро Буртик житель села Марківців, що емігрував у Сполучені Штати і видав книгу спогадів про своє рідне село, свідчить про те, що одразу після закінчення Першої світової війни в селі Марківці польська поліція шукала священника о. Микитина, бо той був щирий патріот та організатор різних заходів у селі, та прикладів його діяльності не наводить. Тільки вказує, що переховувався в лісі зимою, обморозився і вмер від запалення. Поховали його на новому цвинтарі по лівій стороні від дороги, що тільки його відкрили⁹.

⁶ Олег Вітвіцький, Діяльність духовенства Української Греко-Католицької церкви як чинник формування національної ідеї у Східній Галичині в першій чверті ХХ ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 09.00.12 "Українознавство". К., 2004 . С.12.

⁷ Соломія Гнот, Добродійна діяльність Греко-католицької церкви у 1921-1939 рр. (за матеріалами Галицької митрополії) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.01 – "Історія України". Львів, 2003. С.12.

⁸ Ігор Пилипів, Конституція Другої Речі Посполитої та національно-релігійна політика польської влади в Галичині (1921-1925 рр.) // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. «Історія та географія». 2013. Вип. 47. С. 83-89.

⁹ Петро Буртик, Книга Марківців. Вінніпег ; Івано-Франківськ: Тіповіт, 2007. С.100- 101.

У другій половині 1924 р. на Марковецьку парафію із Тисмениці приїхав молодий священник о. Теодор Базюк з дружиною п. Євгенією. Їмость отримала посаду другої вчительки в марковецькій школі. Чому дуже зраділо населення, оскільки до того вчителювала полька п. Стогова, яка доносила в поліцію про найменший прояв неповаги до влади. У школі два рази на тиждень по одній годині розпочав навчати релігії і катехизму о. Т. Базюк і це стало перевагою українського життя в школі¹⁰. Був організований завдяки священнику о. Т. Базюку церковний хор. Сам священник співав у ньому тенором¹¹. Син о. Т. Базюка Володимир Базюк згадує, що його покійного батька перевели з Тисмениці до Марківців тому, що під час короткого існування української влади він був членом міської ради, а польська адміністрація наказала єпископу Г. Хомишину забрати його з містечка¹². Таким чином переведення виглядало як покарання для проукраїнського священника. Великий вклад освіти дітей робила дочка священника Ірина Базюк. Як приклад, повезла дітей 3 і 4 класу в Станіславів, де завела до української катедри, де місцевий священник відправив для них молебень.

Таким чином, малими справами і просвітницькою діяльністю, крок за кроком о. Т. Базюк сприяв організації місцевого культурного і освітянського життя, в чому йому допомагала його дружина і дочка.

Греко-католицька церква і представники її духовенства прагнули подолати проблему неписьменності, виховували молодь на християнських засадах. Проте подолати безграмотність та малограмотність у міжвоєнний період не вдалося як через суб'єктивні, так й об'єктивні причини, серед яких найвагоміша – упереджена національно-освітня політика польської влади щодо національних меншин¹³.

Отже, греко-католицьке духовенство було важливим етнополітичним чинником українського державотворення в Східній Галичині та Покутті, сприяло розвитку не тільки духовного життя українців, а й брало активну участь у громадському житті, певною мірою, протистояли ополяченню і асиміляції українського населення регіону з боку польської держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ігор Андрухів, Олександр Лисенко, Ігор Пилипів, Станіславська (Івано-Франківська єпархія) ГКЦ крізь призму століть: історико-релігійний аспект: наукова монографія. Надвірна: Надвірнянська друкарня, 2010. 500 с.

¹⁰ Там само.

¹¹ Там само. С.107.

¹² Там само. С.115.

¹³ Віталій Виздрик, Соціально-економічні та суспільно-політичні процеси в галицькому селі (1919–1939): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. іст. наук : 07.00.01 – «Історія України». Львів., 2016. С.29.

2. Петро Буртик, Книга Марківців. Вінніпег ; Івано-Франківськ: Тіповіт, 2007. 222 с.
3. Віталій Виздрік, Соціально-економічні та суспільно-політичні процеси в галицькому селі (1919–1939): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. іст. наук : 07.00.01 – «Історія України». Львів., 2016. 37 с.
4. Олег Вітвіцький, Діяльність духовенства Української Греко-Католицької церкви як чинник формування національної ідеї у Східній Галичині в першій чверті ХХ ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 09.00.12 "Українознавство". К., 2004 16 с.
5. Ярина Вовк. Політика Польської держави стосовно християнських конфесій (1918 – 1926 рр.) : дис. ...канд. іст. наук : 07.00.02 . Київ, 2006. 230 с.
6. Соломія Гнот, Добročинна діяльність Греко-католицької церкви у 1921-1939 рр. (за матеріалами Галицької митрополії) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.01 – "Історія України". Львів, 2003. 22 с.
7. Оксана Дрогобицька, Традиція і модерн: Побут української сільської інтелігенції Галичини (кінець ХІХ – 30-ті рр. ХХ ст. Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2014. 540 с.
8. Василь Марчук. Церква, духовність, нація: Українська греко-католицька церква в суспільному житті України ХХ ст. Івано-Франківськ: Плай, 2004. 464 с.
9. Віталій Перевезій, Служіння Богу і народу : Українська греко-католицька церква між двома світовими війнами. К.: Світогляд, 2004. 203 с.
10. Ігор Пилипів, Конституція Другої Речі Посполитої та національно-релігійна політика польської влади в Галичині (1921-1925 рр.) // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. «Історія та географія». 2013. Вип. 47. С. 83-89.
11. Ігор Пилипів, Політика греко-католицької церкви у сфері шкільництва Східної Галичини (1919 – 1939 рр.) // Гуржіївські історичні читання. Вип.4. 2011. С.164 – 166
12. Олександр Рубльов, Західноукраїнська інтелігенція у загальнонаціональних політичних та культурних процесах (1914-1939). К., 2004. 648 с.

REFERENCES

1. Andrukhiv I., Lysenko O., Pylypiv I. Stanislavska (Ivano-Frankiska) yeparkhiia HKT's kriz pryizmu stolit: istoryko-relihiinyi aspekt: naukova monohrafiia. Nadvirna: Nadvirnianska drukarnia, 2010. 500 s.
2. Buryk P. Knyha Markivtsiv. Vinnipeg ; Ivano-Frankivsk: Tipovit, 2007. 222 s.
3. Vyzdryk V. S. Sotsialno-ekonomichni ta suspilno-politychni protsesy v halytskomu seli (1919–1939): avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia d-ra. ist. nauk : 07.00.01 – «Istoriia Ukrainy». Lviv., 2016 . 37 s.;
4. Vitvitskyi O. Diialnist dukhovenstva Ukrainskoi Hreko-Katolytskoi tserkvy yak chynnyk formuvannia natsionalnoi idei u Skhidnii Halychyni v pershii chverti KhKh st. : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ist. nauk : 09.00.12 «Ukrainoznavstvo». K., 2004 . 16 s.;
5. Vovk Ya. Polityka Polskoi derzhavy stosovno khrystyianskykh konfesii (1918 – 1926 rr.) : dys. ...kand. ist. nauk : 07.00.02 . Kyiv, 2006. 230 s.
6. Hnot S. Dobrochynna diialnist Hreko-katolytskoi tserkvy u 1921-1939 rr. (za materialamy Halytskoi mytropolii) : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ist. nauk : 07.00.01 – «Istoriia Ukrainy». Lviv, 2003. 22 s.

7. Drohobyt'ska O. Tradytsiia i modern: Pobut ukrainskoi sil'skoi intelihentsii Halychyny (kinets KhIKh – 30-ti rr. KhKh st. Ivano-Frankivsk: Symfoniia forte, 2014. 540 s.
8. Marchuk V. Tserkva, dukhovnist, natsiia: Ukrainska hreko-katolytska tserkva v suspilnomu zhytti Ukrainy KhKh st. Ivano-Frankivsk: Plai, 2004. 464 s.
9. Perevezii V.O. Sluzhinnia Bohu i narodu : Ukrainska hreko-katolytska tserkva mizh dvoma svitovymy viinamy. K.: Svitohliad, 2004. 203 s.
10. Pylypiv I. Konstytutsiia Druhoi Rechi Pospolytoi ta natsionalno-relihiina polityka polskoi vlady v Halychyni (1921-1925 rr.). // Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody. «Istoriia ta heohrafiia». 2013. Vyp. 47. S. 83-89.
11. Pylypiv I.V. Polityka hreko-katolytskoi tserkvy u sferi shkilnytstva Skhidnoi Halychyny (1919 – 1939 rr.) // Hurzhiiivski istorychni chytannia. Vyp.4. 2011. S.164 – 166.
12. Rublov O. Zakhidnoukrainska intelihentsiia u zahalnonatsionalnykh politychnykh ta kulturnykh protsesakh (1914-1939). K., 2004. 648 s.

Дата надходження до редакції: 19.11. 2018